

RAQAMLI KOMMUNIKATSIYA SHAROITIDA SHAXSNING IJTIMOIY IDENTIFIKATSIYASI MUAMMOLARI

Yaznonov Muhammad Sarvar o'g'li

Ichki ishlar vazirligi xodimi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada raqamli kommunikatsiya sharoitida shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi bilan bog'liq falsafiy, ijtimoiy-psixologik va ma'naviy-axloqiy muammolar tahlil qilinadi. Bugungi axborotlashgan jamiyatda inson o'zini faqat bevosita ijtimoiy munosabatlar orqali emas, balki virtual muloqot, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli profillar, algoritmik tavsiyalar va onlayn jamoalar orqali ham anglaydi. Shu sababli identifikatsiya jarayoni an'anaviy ijtimoiy institutlar doirasidan chiqib, ko'p qatlamli, dinamik va ziddiyatli tus olmoqda. Maqolada raqamli identitet, virtual obraz, ijtimoiy tan olinish, algoritmik ta'sir, axborot madaniyati, raqamli mas'uliyat va shaxs erkinligi masalalari ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan yoritiladi.

Kalit so'zlar: *raqamli kommunikatsiya, shaxs, ijtimoiy identifikatsiya, virtual identitet, ijtimoiy tarmoq, raqamli jamiyat, axborot madaniyati, algoritmik ta'sir, ijtimoiylashuv.*

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются философские, социально-психологические и духовно-нравственные проблемы социальной идентификации личности в условиях цифровой коммуникации. В современном информационном обществе человек осознает себя не только посредством непосредственных социальных отношений, но и через виртуальное общение, социальные сети, цифровые профили, алгоритмические рекомендации и онлайн-сообщества. В связи с этим процесс идентификации выходит за рамки традиционных социальных институтов и приобретает многослойный, динамичный и противоречивый характер. В статье рассматриваются вопросы цифровой идентичности, виртуального образа, социального признания, алгоритмического влияния, информационной культуры, цифровой ответственности и свободы личности.

Ключевые слова: *цифровая коммуникация, личность, социальная идентификация, виртуальная идентичность, социальная сеть, цифровое общество, информационная культура, алгоритмическое влияние, социализация.*

ABSTRACT

The article analyzes the philosophical, socio-psychological and moral problems of personal social identification in the context of digital communication. In today's information society, a person understands and represents the self not only through

direct social relations, but also through virtual interaction, social networks, digital profiles, algorithmic recommendations and online communities. Therefore, the process of identification goes beyond traditional social institutions and becomes multilayered, dynamic and contradictory. The article discusses digital identity, virtual self-presentation, social recognition, algorithmic influence, information culture, digital responsibility and personal freedom from a socio-philosophical perspective.

Keywords: *digital communication, personality, social identification, virtual identity, social network, digital society, information culture, algorithmic influence, socialization.*

KIRISH

XXI asrda raqamli kommunikatsiya inson hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bordi. Internet, mobil aloqa, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, onlayn ta'lim platformalari, elektron hukumat xizmatlari va sun'iy intellektga asoslangan tizimlar nafaqat axborot almashish vositasi, balki shaxsning o'zini anglash, o'zini namoyon etish va jamiyatda o'z o'rnini belgilash jarayonining muhim omiliga aylandi. Shu ma'noda raqamli kommunikatsiya shaxs ijtimoiy identifikatsiyasining yangi maydonini shakllantirmoqda.

Ijtimoiy identifikatsiya insonning o'zini muayyan ijtimoiy guruh, qadriyatlar tizimi, madaniy muhit, kasbiy yoki milliy birlik bilan bog'lab anglash jarayonidir. An'anaviy jamiyatda bu jarayon asosan oila, mahalla, ta'lim muassasasi, mehnat jamoasi, diniy va madaniy institutlar orqali amalga oshgan. Raqamli jamiyatda esa shaxsning identifikatsiyasi virtual guruhlar, onlayn hamjamiyatlar, ijtimoiy tarmoqdagi obro', auditoriya munosabati, layk va izohlar, algoritmik tanlovlar hamda raqamli kontent iste'moli orqali ham shakllanmoqda.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, raqamli kommunikatsiya shaxsga keng imkoniyatlar yaratish bilan birga, uning ijtimoiy qiyofasi, qadriyatlari va xulq-atvoriga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Bir tomondan, inson o'z fikrini erkin ifodalash, bilim olish, ijtimoiy aloqalarni kengaytirish, ijodiy salohiyatini ko'rsatish imkoniga ega bo'lmoqda. Ikkinchi tomondan, virtual muhitda soxta identitet, ijtimoiy taqqoslash, axborot manipulyatsiyasi, anonimlik, kiberbulling, ma'naviy begonalashuv va algoritmik boshqaruv kabi muammolar yuzaga kelmoqda.

Xalqaro ko'rsatkichlar ham masalaning keng miqyosda dolzarb ekanini tasdiqlaydi. Xalqaro elektraloqa ittifoqi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda dunyo aholisining 68 foizi, ya'ni 5,5 milliard kishi internetdan foydalangan. 2026-yil boshiga kelib esa ijtimoiy media foydalanuvchi identifikatorlari soni 5,79 milliardga

yaqinlashgani qayd etilgan. Bu raqamlar shaxs ijtimoiylashuvi va identifikatsiyasi endilikda global raqamli makonda ham kechayotganini ko'rsatadi.

O'zbekiston sharoitida ham bu jarayon davlat siyosati va ijtimoiy taraqqiyotning muhim yo'nalishlaridan biridir. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasida elektron hukumat, raqamli ta'lim, raqamli infratuzilma va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish vazifalari belgilangan. Demak, raqamli jamiyatning shakllanishi faqat texnologik masala emas, balki shaxs, jamiyat va qadriyatlar tizimiga daxldor falsafiy muammodir. Ushbu maqolaning maqsadi raqamli kommunikatsiya sharoitida shaxs ijtimoiy identifikatsiyasining asosiy muammolarini ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Raqamli kommunikatsiya tushunchasi zamonaviy axborot texnologiyalari vositasida amalga oshiriladigan muloqot shakllarini anglatadi. U oddiy texnik aloqa emas, balki insonlar o'rtasidagi ma'no almashinuvi, qadriyatlar uzatilishi, ijtimoiy tasavvurlar shakllanishi va o'zaro tan olinish jarayonidir. Shaxs bu muhitda o'zining raqamli izini qoldiradi: profil yaratadi, surat joylaydi, fikr bildiradi, guruhlarga a'zo bo'ladi, kontent tanlaydi va shu orqali o'zining ijtimoiy obrazini shakllantiradi.

Falsafiy nuqtai nazardan identifikatsiya shaxsning "men kimman?", "qaysi guruhga mansubman?", "jamiyatda mening o'rnim qanday?" kabi savollarga javob izlash jarayonidir. Raqamli kommunikatsiya ushbu savollarning shaklini ham, mazmunini ham o'zgartiradi. Endilikda inson o'zini nafaqat real jamoalarda, balki virtual auditoriya ko'z o'ngida ham taqdim etadi. Bu holat E. Goffman ta'kidlagan "o'zini sahnalashtirish" g'oyasining raqamli muhitda yanada murakkablashgan ko'rinishi sifatida talqin etilishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlarda shaxs o'zini tanlab, tahrir qilib, ba'zan ideallashtirib ko'rsatadi. Profil rasmi, biografik ma'lumot, postlar, hikoyalar, obunalar va izohlar shaxsning raqamli obrazini tashkil etadi. Biroq bu obraz har doim ham real shaxsiyat bilan to'liq mos kelmaydi. Natijada real identitet va virtual identitet o'rtasida tafovut paydo bo'ladi. Ushbu tafovut ayrim hollarda ijodiy o'zini ifodalash imkoniyatini bersa, boshqa hollarda shaxsning ichki barqarorligiga, o'zini baholashiga va ijtimoiy mas'uliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Raqamli muhitda ijtimoiy tan olinish muammosi alohida ahamiyat kasb etadi. An'anaviy jamiyatda shaxsning obro'si uning mehnati, axloqi, oilaviy va jamoaviy munosabatlari orqali shakllangan bo'lsa, raqamli jamiyatda obro' ko'pincha ko'rinish, kuzatuvchilar soni, layk, repost, izoh va trendga chiqish bilan o'lchanadi. Bunday mezonlar shaxsni mazmundan ko'ra tashqi effektga, chuqur fikrdan ko'ra tezkor

reaksiyaga, barqaror qadriyatlardan ko‘ra ommaviy e‘tiborga intilishga undashi mumkin.

Shaxs ijtimoiy identifikatsiyasining yana bir muhim muammosi — algoritmik ta’sirdir. Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar foydalanuvchining qiziqishlari, izlash tarixi, do‘stlari, joylashuvi, ko‘rgan videolari va munosabatlari asosida unga mos kontentni tavsiya qiladi. Natijada inson axborotni erkin tanlayotgandek tuyulsa-da, aslida uning ko‘rish maydoni algoritmik filtrlar orqali torayishi mumkin. Bu jarayon “filtr pufagi” va “aks-sado kamerasi” deb ataladigan hodisalarni keltirib chiqaradi. Shaxs asosan o‘z fikriga yaqin kontentni ko‘raveradi, muqobil qarashlar bilan muloqoti kamayadi va ijtimoiy identifikatsiya biryozlama tus oladi.

Algoritmik ta’sir shaxsning dunyoqarashi, siyosiy-madaniy pozitsiyasi, iste’mol odatlari, estetik didi va hatto axloqiy tanlovlariga ham ta’sir qilishi mumkin. Masalan, yosh foydalanuvchi muntazam ravishda bir xil turdagi kontentni ko‘rsa, u o‘zini shu kontentdagi obrazlar va qadriyatlar bilan solishtira boshlaydi. Bu solishtirish shaxsda o‘ziga ishonchsizlik, ijtimoiy bosim, sun’iy ehtiyojlar va begonalashuvni kuchaytirishi ehtimoli bor.

Raqamli kommunikatsiyada anonimlik masalasi ham ikki tomonlama xarakterga ega. Bir tomondan, anonimlik shaxsga o‘z fikrini erkin aytish, ijodiy tajriba qilish, ijtimoiy qo‘rquvni kamaytirish imkonini beradi. Ikkinchi tomondan, u mas’uliyatsiz muloqot, haqorat, yolg‘on axborot tarqatish, kiberbulling va ijtimoiy agressiya uchun sharoit yaratadi. Shunday vaziyatda shaxsning identifikatsiyasi erkinlik va mas’uliyat o‘rtasidagi muvozanat bilan belgilanadi.

Raqamli kommunikatsiya sharoitida shaxsning milliy va madaniy identifikatsiyasi ham o‘zgaradi. Global internet makoni turli madaniyatlar, tillar, qadriyatlar va hayot tarzlarini bir vaqtning o‘zida taqdim etadi. Bu jarayon shaxsning dunyoqarashini boyitadi, madaniyatlararo muloqotni kuchaytiradi va global fuqarolik hissini rivojlantiradi. Ammo shu bilan birga, milliy madaniyatga befarqlik, ona tilidan uzoqlashish, mahalliy qadriyatlarning zaiflashuvi va ommaviy madaniyatga haddan tashqari berilish kabi xavflarni ham yuzaga keltiradi.

Ayniqsa, yoshlar ijtimoiy identifikatsiyasida raqamli kommunikatsiyaning roli kuchli. Yoshlar o‘z shaxsiy qiyofasini shakllantirish, do‘stlar bilan muloqot qilish, kasbiy yo‘nalish tanlash, axborot olish va o‘z fikrini bildirishda ijtimoiy tarmoqlardan faol foydalanadi. Shu bois raqamli maydon yoshlarning ijtimoiylashuv maktabiga aylanmoqda. Bu maktabda esa bilim, axloq, did, muloqot madaniyati va tanqidiy tafakkur yetarli darajada shakllanmasa, shaxs identifikatsiyasi tashqi ta’sirlarga qaram bo‘lib qolishi mumkin.

Falsafiy jihatdan bu muammo shaxs erkinligi masalasi bilan bevosita bog‘liq. Raqamli jamiyat insonga axborotga kirish, o‘z fikrini tarqatish va ijtimoiy tarmoqlarda faol bo‘lish erkinligini beradi. Biroq erkinlik ongli tanlov, axloqiy mas’uliyat va tanqidiy tafakkur bilan qo‘shilmaganda, u manipulyatsiya obyektiga aylanishi mumkin. Demak, raqamli kommunikatsiya sharoitida shaxs erkinligi texnik imkoniyatlar bilan emas, balki axborotni anglash, saralash va qadriy jihatdan baholash qobiliyati bilan belgilanadi.

Ijtimoiy identifikatsiyaning muhim jihatlaridan biri — raqamli obro‘ va raqamli izdir. Insonning internetdagi har bir harakati ma’lum ma’noda uning ijtimoiy tarixini yaratadi. Bugungi post, izoh yoki surat ertangi kasbiy obro‘, ijtimoiy munosabat va huquqiy javobgarlikka ta’sir qilishi mumkin. Shuning uchun raqamli kommunikatsiyada shaxs o‘z identitetini faqat hozirgi taassurotlar asosida emas, balki uzoq muddatli ijtimoiy oqibatlar nuqtai nazaridan ham boshqarishi lozim.

Raqamli identifikatsiyaning yana bir muammosi — haqiqiylik masalasidir. Virtual muhitda shaxs o‘zini istalgan tarzda ko‘rsatishi mumkin: yoshini, kasbini, ijtimoiy mavqegini, fikrini, hatto tashqi ko‘rinishini o‘zgartirib taqdim etadi. Sun’iy intellekt, filtrlar, deepfake texnologiyalari va tahrirlangan kontent haqiqiylik chegaralarini yanada murakkablashtirmoqda. Natijada “men” va “mening obrazim”, “haqiqiy shaxs” va “raqamli niqob” o‘rtasidagi farq falsafiy muammo sifatida namoyon bo‘ladi.

Bunday sharoitda axborot madaniyati shaxs identifikatsiyasining asosiy sharti sifatida maydonga chiqadi. Axborot madaniyati faqat kompyuterdan foydalanish ko‘nikmasi emas. U axborotni izlash, tekshirish, tahlil qilish, manbani baholash, yolg‘on xabarni farqlash, etik muloqot qilish va raqamli xavfsizlikka rioya qilish madaniyatidir. Shaxsda bunday madaniyat shakllanmasa, u raqamli maydonda passiv iste’molchiga, taqlidchi subyektga yoki manipulyatsiya qurboniga aylanishi mumkin.

UNESCO va OECD kabi xalqaro tashkilotlar raqamli muhitda inson markazlilik, tanqidiy fikrlash, xavfsiz ishtirok, raqamli farovonlik va etik mas’uliyatni rivojlantirish zarurligini alohida ta’kidlamoqda. Bu yondashuv shaxs identifikatsiyasini texnologiyaga moslashuv sifatida emas, balki inson qadr-qimmatini, ijtimoiy adolat va ma’naviy barqarorlik bilan bog‘liq jarayon sifatida tushunishga yordam beradi.

O‘zbekiston sharoitida raqamli kommunikatsiya va shaxs identifikatsiyasi masalasi milliy qadriyatlar, yoshlar siyosati, ta’lim tizimi va ma’naviy-ma’rifiy tarbiya bilan uzviy bog‘liq. Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish bilan bir qatorda, yosh avlodda milliy o‘zlikni anglash, ona tiliga hurmat, axloqiy immunitet, huquqiy madaniyat va raqamli mas’uliyatni shakllantirish dolzarb vazifadir. Chunki

texnologiya o'z-o'zidan ijobiy yoki salbiy emas; uning ijtimoiy natijasi insonning ma'naviy tayyorgarligi va jamiyatning qadriy mezonlariga bog'liq.

Raqamli kommunikatsiya sharoitida shaxs ijtimoiy identifikatsiyasini barqarorlashtirish uchun bir necha yo'nalish muhim. Birinchidan, ta'lim tizimida raqamli savodxonlikni faqat texnik ko'nikma sifatida emas, balki falsafiy, axloqiy va madaniy kompetensiya sifatida rivojlantirish kerak. Ikkinchidan, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda mas'uliyat, manba tanlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va muloqot etikasi o'rgatilishi zarur. Uchinchidan, yoshlar orasida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligiga asoslangan raqamli madaniyat shakllantirilishi lozim.

To'rtinchidan, oilaning raqamli ijtimoiylashuvdagi roli kuchaytirilishi kerak. Chunki bolalar va yoshlar ko'pincha raqamli identitetni nazoratsiz virtual tajribalar asosida shakllantiradi. Oila, mahalla va ta'lim muassasasi hamkorlikda yoshlarning onlayn muhitdagi xatti-harakatlarini taqiqlash orqali emas, balki tushuntirish, yo'naltirish va tanqidiy fikrlashga o'rgatish orqali tartibga solishi maqsadga muvofiqdir.

Beshinchidan, raqamli platformalarning ijtimoiy mas'uliyati ham muhim. Platformalar foydalanuvchilar e'tiborini maksimal darajada ushlab turishga intiladi. Bu esa shaxsning vaqtni boshqarish, ruhiy salomatlik, ijtimoiy taqqoslash va identifikatsiya jarayonlariga ta'sir qiladi. Shu sababli raqamli makonda inson manfaatlarini himoya qiluvchi huquqiy, axloqiy va texnologik mexanizmlar rivojlantirilishi zarur.

Umuman olganda, raqamli kommunikatsiya sharoitida shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi an'anaviy va virtual omillar kesishgan murakkab jarayondir. Inson endilikda bir vaqtning o'zida real oilaviy, kasbiy, milliy va madaniy guruhlariga hamda virtual auditoriya, onlayn hamjamiyat va algoritmik axborot oqimlariga mansub holda yashaydi. Bu holat shaxsni yangi imkoniyatlar sari yetaklaydi, biroq uning ichki yaxlitligi, axloqiy pozitsiyasi va ijtimoiy mas'uliyatini sinovdan o'tkazadi.

XULOSA

Raqamli kommunikatsiya sharoitida shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi zamonaviy jamiyatning eng dolzarb falsafiy muammolaridan biridir. Chunki raqamli muhit shaxsga o'zini namoyon etish, axborot olish, ijtimoiy aloqalarni kengaytirish va ijodiy faoliyat yuritish imkonini beradi. Shu bilan birga, u shaxsning o'zini anglash jarayoniga tashqi bosim, soxta obraz, algoritmik ta'sir, axborot manipulyatsiyasi, ma'naviy begonalashuv va ijtimoiy taqqoslash kabi murakkab xavflarni ham olib kiradi. Maqolada ko'rsatilganidek, raqamli identifikatsiya oddiy texnologik hodisa emas, balki shaxs, jamiyat, qadriyat, erkinlik va mas'uliyat

munosabatlarini qayta talqin qilishni talab qiladigan ijtimoiy-falsafiy jarayondir. Virtual identitet real identitetni to'ldirishi ham, buzishi ham mumkin. Shu bois raqamli jamiyatda shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi barqaror bo'lishi uchun axborot madaniyati, tanqidiy tafakkur, raqamli etikaga rioya qilish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, raqamli kommunikatsiya insonni jamiyatdan ajratib qo'ymaydi, aksincha, uni yangi shakldagi ijtimoiy munosabatlar tizimiga olib kiradi. Asosiy vazifa ushbu tizimda shaxsning erkin, ongli, mas'uliyatli va ma'naviy jihatdan barqaror subyekt sifatida shakllanishini ta'minlashdan iborat. Buning uchun ta'lim, oila, mahalla, davlat institutlari va raqamli platformalar o'rtasidagi hamkorlik kuchaytirilishi, raqamli madaniyat shaxs ijtimoiylashuvi va identifikatsiyasining ajralmas tarkibiy qismi sifatida rivojlantirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. Lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 20-apreldagi PF-66-son Farmoni. "Yangi O'zbekiston yoshlari — 2030" strategiyasi. Lex.uz.
3. International Telecommunication Union. Measuring digital development: Facts and Figures 2024. Geneva: ITU, 2024.
4. International Telecommunication Union. Measuring digital development: Facts and Figures 2025. Geneva: ITU, 2025.
5. DataReportal. Digital 2026: Global Overview Report. 2025.
6. UNESCO. AI Competency Framework for Students. Paris: UNESCO, 2024.